

FORENING FOR BOGHAANDVÆRK

1913

1938

I anledning af foreningens 50-aarige bestaaen gives der i det følgende en beretning for de sidste 25 aar. Foreningens første tid er skildret af forskellige forfattere i Bogvennen for 1913. Man vil kunne se af den nye redegørelse, at en væsentlig del af de opnaaede resultater er de bøger og andre publikationer, der blev iværksat af eller fremstillet i samarbejde med foreningen.

FORENING FOR BOGHAANDVÆRK er stiftet ved et Møde den 26. Februar 1888. Da man før 25 Aars-Jubilæet i 1913 forberedte Udsendelsen af det Hefte af Bogvennen, hvormed Jubilæet blev fejret, kom det ogsaa paa Tale, om det ikke vilde være rigtigst at lade dette Hefte være Slutstenen paa Foreningens Virksomhed. De fleste mente dog, at Foreningen burde fortsætte, og saaledes blev det. Her skal da gives en Beretning om Foreningen i Tiden 1913 til 1938.

FORHOLDET TIL FAGSKOLEN. Det vigtigste Problem, som blev drøftet indtil 1919 i Foreningens Bestyrelse, var Spørgsmaalet om en ny Løsning paa Fagskolens Forhold. Hidtil havde Foreningens Stifter, Xylograf F. Hendriksen ledet Skolen, men nu vilde han ikke mere.

Skolen havde nok sit eget Repræsentanskab, men Hendriksen mente dog, at Sagen ogsaa maatte drøftes i Foreningens Ledelse. Vidt forskellige Synsmaader kom frem - een foreslog Skolens Nedlæggelse, en anden at fortsætte den i nær Tilknytning til Foreningen. Hendriksens Tanke var at lade Fagskolen glide over til Teknologisk Institut, og saaledes blev Slutresultatet i 1919 efter et Par Aars Forhandlinger. Diskussionen herom er refereret forholdsvis udførligt i Foreningens Protokol; flere af Deltagerne havde gjort hele Tiden med siden Foreningens Stiftelse; man forstaar, hvor nøje Fagskolen og Foreningen dengang var knyttet til hinanden, og at Foreningens Bestyrelse derfor maatte lægge Vægt paa, at den rigtige Løsning af Skolens Forhold blev fundet. I Fagskolens Repræsentantskab besætter Foreningen stadig to Pladser.

FORENINGENS BØGER. I Rækken af smaa Bøger (der blev indledet i 1907) udkom 1914 *Sthenius, Af hans Vandrebog*, udgivet ved Carl S. Petersen med Indledning af Hans Brix, og denne Serie blev afsluttet i 1921 med *Tid Fordriff*; om den sidstnævnte lille Bog hedder det i Generalforsamlings-Protokollen fra 1922, at et Medlem »ønskede Ordet for at beklage sig over det obskøne Indhold af Foreningens sidste Publikation«. R. Paulli, der var ansvarlig for Bogens Udgivelse, replicerede hertil og til en Kritik, der fremkom fra anden Side over Bogens for tungt virkende Udseende. Det var dog næppe denne Kritik, i al Fald ikke den moralske, som standsede Serien af smaa Bøger. Men da Foreningen i 1923 udsendte *Plovmanden og Døden*, hvilket litterært set pegede i samme

Retning som de smaa Bøger, sørgede man for at lade en Kunstner, nemlig Maleren Ejnar Nielsen, give Helheden en lettere Karakter. Naar det drejede sig om at optrykke skønlitterære Arbejder, har man i de sidste Aar forsøgt, om der ikke lidt nærmere ved Alfarvej laa paakrævede Opgaver. *Maxim Gorki, Min Barndom* blev udsendt i 1934 i Samarbejde med Forlæggeren Henrik Koppel, der viste denne billige Publikation megen Interesse. Tilrettelæggelsen af Bogen skyldtes Bogbinder August Sandgren, hvis tidlige Død var et smerteligt Tab for Foreningen. Han og hans Brødre ofrede af deres Fritid for at indbinde de Eksemplarer, der blev udsendt til Foreningens Medlemmer; Heftningen gav J. H. Schultz A/S.

Wessels udvalgte Digte illustreret af Arne Ungermann og Mogens Lorentzen og med Fortale af Paul V. Rubow udkom i 1936. Illustratorerne var valgt efter en i April 1934 udskreven Konkurrence, hvis Afholdelse var muliggjort af Ny Carlsbergfondet, som siden støttede Bogens Udgivelse. Medens de andre skønlitterære Bøger, som Foreningen har udsendt, er blevet til paa dens eget Initiativ, skyldtes Udsendelsen til Medlemmerne af *William J. Long, Vildmarken*, illustreret af Mogens Bøggild, en Henvendelse fra C. A. Reitzels Forlag.

Den overvejende Del af de selvstændige boghistoriske Arbejder, som Foreningen har udsendt, tilhører Perioden 1913 til 38. 1920 udsendtes *R. Paulli, Lorentz Benedicht*. Paa det allerførste Møde i Forening for Boghaandværk, den 18. Marts 1888 var der udstillet Bøger trykt af Benedicht, og nu i 1920 blev det samme Emne behandlet i den eneste større Monografi, som Foreningen

har udgivet. Det vil næppe være muligt i denne Beretning at nævne alle de Velgørere, som har støttet Foreningens Virksomhed, men det bør dog anføres, at Carlsbergfondet og Den Raben-Levetzauske Fond muliggjorde Udgivelsen af Bogen om Benedicht.

I 1923 indledes Foreningens Samarbejde med Dr. Lauritz Nielsen ved Udgivelsen af hans Disputats, *Boghistoriske Studier*. Samarbejdet er fortsat, som tre senere Publikationer udviser. Dr. Nielsen opnaaede Carlsbergfondets Tilladelse til at lade Oplaget øge for *Dansk typografisk Atlas*, der udkom 1934; af dette store Billedværk, som af alle andre her nævnte Bøger, har hver af Foreningens Medlemmer modtaget et Eksemplar. To Aar senere udsendtes ved Det Berlingske Bogtrykkeri's Medvirken *Rokoko'en i dansk Bogkunst*. Og ved Udgivelsen af Otto Levins posthume Bog om *Stephan Arndes* gennemsaar Dr. Nielsen Korrekturen og foretog forskellige Rettelser. Sidstnævnte Bog blev fremstillet i Central-Trykkeriet i Nykøbing F., og vi er her ved et af de faa Tilfælde i Foreningens hidtidige Historie, hvor der har været Anledning til at samarbejde med en Virksomhed i Provinsen.

Nogle Gange har man udgivet kunsthistoriske Værker, hvilket dels kan forklares ved Hendriksens levende Tilknytning til Billedkunst, dels ved de to nedennævnte Kunsthistorikeres nære Forbindelse med Foreningen. I 1915 udsendtes Bogen om *Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke* med Tekst af Georg Saxild og af Kunstneren selv, to Aar senere tryktes et lille Manuskript, som var i Emil Hannovers Besiddelse, nemlig *Julie Eckersbergs Optegnelser om hendes Fader*. I 1929 udsendtes

Karl Madsen, Franske Illustrationer fra det 18. Aarhundrede. Udgivelsen var støttet af Ny Carlsbergfondet, og Trykningen skete hos Bianco Luno's Bogtrykkeri uden Vederlag. Heller ikke paa dette Omraade er Nutiden blevet helt forsømt: 1934 udsendtes et lille, den Gang stærkt omdebatteret Hefte om *Moderne Bogillustration*.

Et Par skandinaviske Boggaver til Medlemmerne skal yderligere nævnes. 1916 modtog man: *Jan van Huysums Blomsterstykke, en Buket fra Henrik Wergeland til Frederika Bremer.* Denne Udsendelse var et Resultat af den med »Forening for norsk bokkunst« etablerede Bytteforbindelse, som derefter ikke blev fortsat. Inden for den her omhandlede Periode var som Gengæld ydet: Sthenius, af hans Vandrebog. I 1917 afholdt den svenske »Föreningen för bokhandtverk« i Kunstindustrimuseet en Udstilling af svensk Bogtryk fra den nyere Tid. Ved Aabningen hylkede Rigsbibliotekar, Dr. Collijn den danske Forenings Stifter og overrakte en lille Publikation *Det äldsta danska korrektoret.* Den svenske Forening, der er grundlagt efter den danskes Forbillede, skænkede Heftet i saadant Oplag, at et Eksemplar kunde tilstilles hvert Medlem af vor Forening.

BOGVENNEN. Ved Siden af de selvstændige Bøger har Forening for Boghaandværk til Stadighed omend uregelmæssigt udsendt en periodisk Publikation, der fra 1893 fører Navnet *Bogvennen*. Som gamle Hendriksen en Gang sagde, plejede han at lade et Hefte af *Bogvennen* udkomme, naar tilstrækkeligt Stof havde samlet sig. I *Bogvennens* første Tid kom Hefterne dog ganske regulært en

Gang om Aaret. Siden blev Intervallerne større, og efter Jubilæumsheftet i 1913 kom der kun tre Hefter i det gamle Format 1918, 21 og 25. Heftet i 1918 fejrede Fagskolens 25aarige Bestaaen. I dette som i de andre Hefter veksler nyt og gammelt paa vanlig Vis.

Da Aarvog for Bogvenner udkom med sit 9ende og sidste Bind i 1925, blev der stillet Forslag om, at Foreningen nu skulde udgive Bogvennen som et Kvartals-Skrift under Redaktion af Aarvogens Udgiver, Svend Dahl. En Sammenslutning af de to Publikationer blev besluttet, men man gik over til at lade ogsaa Fortsættelsen blive et Aarsskrift. Alle de seks Bind af *Bogvennen* fra 1926 til 1931 er redigeret af Svend Dahl, for de to sidstes Vedkommende i Fællesskab med H. S. Hendriksen. Som Helhed betragtet er dette uden Tvivl den anseeligste Publikation, der er tilstillet Foreningens Medlemmer, ikke blot i Betragtning af den korte Aarrække. Undertitlen lyder: Aarvog for Bogkunst og Boghistorie. Indholdet svarer hertil, og den Interesse, der knytter sig til Bindene, skyldes i høj Grad de vidtspændende Synspunkter, der fra Redaktionens Side er anlagt i Valget af Emner. Tanken om et Kvartals-Skrift dukker op igen, da Jespersen og Pio i 1931 havde opsagt Kontrakten om *Bogvennen*; i den Betænkning, som var afgivet af et for Foreningens Rekonstruktion nedsat Udvalg, hvilken Betænkning oplæstes paa Generalforsamlingen i Maj 1933, finder man ogsaa Forslaget om et Kvartals-Skrift, hvis Opgave det skulde være i højere Grad, end Aarsskriftet havde formaaet, at vedligeholde Forbindelsen mellem Medlemmerne og tilige virke med den fornødne Aktualitet. Heller ikke den-

ne Gang blev Kvartalsskriftet til Virkelighed. Men *Bogvennen* genopstod som et Tidsskrift, der i overvejende Grad beskæftiger sig med nutidige Emner fra Bogens Omraade. Redaktøren er som bekendt nu Tegneren Ebbe Sadolin. Det her foreliggende Hefte af *Bogvennen* i nyt Format er det første, hvortil man har modtaget pekuniær Støtte ved Udgivelsen, nemlig fra Overretssagfører L. Zeuthens Legat og fra en anonym Fagmand. Dog bør det erindres, at Tidsskriftet siden 1934 har givet Plads for Annoncer, hvilket i ikke uvæsentlig Grad har lettet Økonomien. Det første Bind af den nye *Bogvennen* blev trykt hos Bianco Luno's Trykkeri A/S paa særlig favorable Vilkaar.

LYNGES AUKTIONSPRISER. I første Bind af Aarbog for Bogvenner, 1917, paabegyndte Boghandler Herman Lyng sine Oversigter over *Danske Bogauktioner* og fortsatte disse Lister med vedføjede Priser ogsaa i *Bogvennen*, hvor den sidste gælder for 1930. I Lighed med tilsvarende Publikationer i andre Lande blev Oversigterne derefter publiceret som selvstændige Hefter i 1935 og 1937, dækkende Tidsrummet 1931 til 36.

»DET BEDSTE« ELLER »GODT BOGARBEJDE«. Paa den britiske Udstilling i Kunstindustrimuseet 1932 var fremlagt *The fifty best books*. Fra forskellige Sider modtog Foreningen i 1933 Opfordring til at lade en Komité gøre en tilsvarende Udvalgelse herhjemme. Komitéen blev nedsat, uden at vi vidste, at tilsvarende Udvalgelse samtidig blev paabegyndt i Norge og Sverige. Om-

kring denne Udvælgelse blev der det første Aar et livligt Presserøre, og Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag følte deres Interesse gaaet for nær, ved at ogsaa dette Forlags Bøger var blevet taget med i Betragtning. Denne Udvælgelse er blevet fortsat ved Foreningens Repræsentantskab, og der har hvert Efteraar i Kunstindustrimuseet været afholdt en Udstilling af udvalgt Bogarbejde fra de skandinaviske Lande og England. Det første Aar var ogsaa Tyskland og Czekoslovakiet repræsenteret, i 1936 var de amerikanske Bøger med. De danske Bøger har ved forskellige Lejligheder været udstillet i Norge, Sverige og Amerika, foruden forskellige Steder i Indlandet.

UDSTILLINGER. I de sidste 25 Aar har Foreningen været i gavnligt Samarbejde med Kunstindustrimuseet, naar det drejede sig om Foranstaltning af Udstillinger. 25 Aars-Jubilæet fejredes paa Kunstindustrimuseets Initiativ ved en stor Bogbinds-Udstilling, som Emil Hannover havde arrangeret. Udstillingen gik fra Aar 1800 til Dato og er behandlet af Arrangøren i en Artikel i Tidsskrift for Industri 1913; Særtryk af denne rigt illustrerede Artikel blev tilbudt Foreningens Medlemmer til favorabel Pris. Paa lignende Maade kom vor Forening til at nyde godt af den Udstilling, som Föreningen för Bokhandtverk arrangerede i Kunstindustrimuseet, og som omfattede moderne svensk Bogtryk og Bogbind; Udstillingen var arrangeret af Rigsbibliotekar Dr. Isak Collijn. Sidst i Tyverne bliver Foreningens Tilknytning til Udstillinger lidt livligere. I November 1927 blev en Vandreudstilling af russisk Bogkunst aabnet ved den siden afdøde Minister Kobetzky:

Foreningens Medlemmer var indbudt. Den følgende Maaned aabnedes en paa Foreningens Initiativ iværksat Udstilling af franske illustrerede Bøger fra 18. Aarhundrede; Tilrettelæggelsen skyldtes Dr. Karl Madsen og Bibliotekar Victor Madsen. Hermed blev indledet en Serie af Udstillinger, der kom til at belyse fransk Bogillustration gennem Tiderne helt op til vore Dage; i 1930 arrangerede Bibliotekar Madsen et Udvalg, der viste Romantiken, Tiden 1820 til 60. I det følgende Aar paahvilede det Ingeniør H. S. Hendriksen at belyse Tidsrummet 1860 til 1914; og endnu samme Aar traf Forfatteren Peter Christiansen sit Udvalg til Forstaaelse af Tiden 1914 til 31. Ind mellem disse franske Udstillinger har der i Museet været andre Arrangementer, hvortil Foreningens Medlemmer fik Adgang; saaledes ordnede Bogbinder Anker Kyster i 1928 »Kulørt Papir til Bogbind«, en Udstilling, som i Farverigdom næppe er overgaaet af nogen anden i Museet. I 1933 kombineredes en engelsk Udstilling ved Samarbejde mellem Museet og Foreningen: Museet skaffede for anden Gang Aarets »Fifty best books«, og Foreningen hentede hos en Samler Bøger fra private Presser i Tidsrummet 1900 til 1925.

Der har været Adgang til at se »Czekoslovakisk Bogkunst« og Werner Jaksteins Samling af Spillekort, begge Dele i 1934. Samme Aar havde Johan Plesner ophængt en Plakatudstilling, der forblev paa Væggene, da en international Bogudstilling rykkede ind; dette var Foreningens første Paavisning af det udvælgende Arbejde, som var foretaget i England, Tyskland, Czekoslovakiet og Skandinavien. Udstillinger af lignende Art har fundet Sted de

tre følgende Aar, som nævnt i det foregaaende Afsnit. Ved Udstillingen i 1934 talte Bogtrykker Nordlunde; i den paafølgende Aftensmad deltog 80 Personer!

I 1934 medvirkede Foreningen ved en Udstilling »Moderne Bogillustration«, hvortil Ideen var givet af Arkitekt Viggo Sten Møller og Maleren Egon Mathiesen. Udstillingen belyste det omfattende Arbejde for den illustrerede Bog, som er gjort eller kan gøres af nulevende danske Kunstnere; Bidragene til Wessel-Konkurrencen dannede en særlig Afdeling. I denne Anledning holdt Mogens Lorentzen Foredraget »Det man kan læse mellem Linierne«, som blev trykt i Tilskueren.

Ved enkelte Lejligheder har man medvirket for at tilvejebringe passende Bidrag af Bøger til Udstillinger udenfor København. Saaledes deltog Foreningen i Ordningen af den danske Afdeling paa den internationale Bogudstilling i Leipzig 1914; og den tilsvarende Foranstaltning samme Sted i 1927 var helt overdraget Foreningen. Man deltog i Boghaandværks-Afdelingen paa den baltiske Udstilling i Malmø 1914 og medvirkede ved Udstillingen i Paris 1925. Naar Forening for Kunsthaandværk har arrangeret Udstillinger i danske Provinsbyer er det ofte sket, at en Bogafdelings Arrangement blev overdraget til os.

FOREDRAG. Efter sin Start afholdt Foreningen en Serie af Søndagsmøder til Behandling af boghistoriske Emner i Forbindelse med en lille Udstilling. Senere gik Foredrags-Virksomheden i Staa, men genoptoges i 1920-erne. Saaledes var Foreningen Medindbyder, da Direktøren ved Statsbiblioteket for Kunst i Berlin, Dr. Peter Jes-

sen talte i Kunstindustrimuseet to Aftener i November 1923; Emnerne var Ornamentstik og Forskriftbøger (Skrivebøger). I 1925 talte Overbibliotekar Sofus Larsen (Mindesmærker om dansk Bogbinderkunst i sidste Halvdel af 18. Aarhundrede) og Bibliotekar Aage Marcus (Antikva-Skriften gennem Tiderne). I 1926 Dr. Kurt Wulff (Tibetansk Bogkunst). I 1927 talte blandt andet Ingeniør H. S. Hendriksen (Joakim Skovgaard som Bogkunstner), Bibliotekar Carl Dumreicher demonstrerede den nylig fundne Blokbog fra Lerchenborg, og Dr. Karl Madsen behandlede 18. Aarhundredes fransk Bogillustration. I 1929 talte Bibliotekar Victor Madsen (Fransk Illustrationskunst), Bogbinder Anker Kyster (Islandske Bogbind) og Overbibliotekar, Dr. Carl S. Petersen (Den Colinske Manuskriptsamling). Ved de ret faa Foredrag, som er blevet holdt i indeværende Aarti, har man søgt at indskyde aktuelle Emner, der kunde give Anledning til Diskussion, samtidig med at der har vist sig Mulighed for at faa fortsat Rækken af boghistoriske Foredrag. I November 1933 talte Arkitekt Steen Eiler Rasmussen: En Arkitekt tilrettelægger en Bog; en livlig Diskussion paafulgte. Næste Aar talte Dr. Lauritz Nielsen om Rokokoens i dansk Bogkunst, og i 1935 holdtes der et Møde, hvortil Medlemmer af Gruppe C og D i Danmarks Biblioteksforening havde Adgang. Bibliotekar Hvenegaard Lassen klarlagde Folkebibliotekernes Krav til Bogarbejdet; ogsaa her var der Diskussion. Samme Aar foreviste Dr. G. Krogh-Jensen Frederiksbergs nye Kommunebibliotek paa Solvej. I 1936 var der Adgang ogsaa for Medlemmer af Den danske Radeerforening til Bibliotekar R. Paullis Foredrag: Illu-

strationerne i de ældste danske Morskabsbøger. Stoffet til dette Foredrag vil man finde i andet Bind af Paullis Bibliografi over danske Folkebøger, medens en væsentlig Del af de øvrige Foredrag er udnyttet paa ny i Foreningens Publikationer enten som selvstændige Bøger eller som Bidrag til Bogvennen.

KONTINGENT. Foreningens Kontingent var ved Periodens Begyndelse 4 Kr., dog 1 Kr. for Arbejdere i Bogfaget, men ved Lovændring i 1920 forhøjedes Kontingentet til 10 Kr., Arbejdere i Bogfagene betaler 5 Kr. Saaledes er Kontingentet forblevet siden. I tidligere Tid opkrævedes Kontingentet kun, naar der blev udgivet en Bog eller et Hefte af Bogvennen. Derfor havde man ved 25-Aars Jubilæet kun naaet at afkræve Medlemmerne Kontingent for 19 Aar. Siden er Opkrævningen foregaaet mere regelmæssigt. Da Foreningen i 1933 efter et Aarstids Stilstand genoptog sin Virksomhed, blev der foretaget en ekstra Kontingent-Udskrivning efter Forslag af Bogtrykker Johan Olsen. Herved indkom 2110 Kr., som udgjorde den væsentligste Del af Startkapitalen i det nye Afsnit af Foreningens Tilværelse. I 1923 havde Foreningen 592 Medlemmer, i 1931 var Tallet 465, og det er nu 513.

FORENINGENS FORMÆND. Xylograf F. Hendriksen afgik som Formand i 1919 og valgtes det følgende Aar til Foreningens Æresmedlem. Han efterfulgtes som Formand af Maleren Sigurd Wandel, der fungerede til 1922. Dette Aar paatog Raadsformand Gustav Philipsen sig Formandsposten for en kortere Tid; han døde i Fe-

bruar 1925. Overbibliotekar Carl S. Petersen var Foreningens Formand fra 1925 til 1933; som man vil se, er det i Dr. Petersens Periode, at Bogvennen udkom i Form af et Aarsskrift.

EGET FORLAG ELLER SAMARBEJDE MED FORLÆGGERE? Den oprindelige Tanke med Udgivelsen af Foreningens Bøger maa have været saa vidt muligt i Samarbejde med Fagskolen at forsyne Foreningens Medlemmer med Bogarbejder af forbilledlig Karakter. Der er Eksempler paa, at Foreningen modtog Henvendelser fra en Forlægger om at overtage dens Publikationer til almindelig Forhandling. Saaledes læser man i Forhandlingsprotokollen fra 1922: Bestyrelsen i sin Helhed var imod Tanken at træde i Forbindelse med en Forlægger, idet den mente, at Foreningen maatte være eneraadende over sine Publikationer, der kun burde uddeles til Medlemmerne, og hvis Salg udelukkende skete til Fordel for Foreningen.

Men paa Generalforsamlingen i April 1923 var Publikationsforholdene til livlig Diskussion, der blev stillet Forslag om Genoptrykning af ældre Bøger eller Udgivelse af bibliografiske Arbejder. Bogbinder August Sandgren ønskede nærmere Samarbejde med Forlæggerne. Bogbindermester Niels Petersen var tilfreds med Foreningens to sidste Bøger, men ønskede ogsaa Arbejder af mere moderne Art. - Ti Aar efter at Sandgren stillede sit Forslag paa Generalforsamlingen, var han medvirkende til, at Projektet blev til Virkelighed: Gorki, Min Barndom!

I de senere Aar har Foreningen bortset fra Bogvennen kun i faa Tilfælde fremstillet Bøger paa selvstændig økonomisk Basis; de fleste Publikationer er blevet til i Samarbejde med en Forlægger, idet man søger at tilvejebringe den bedste Kvalitet, som det er muligt paa normal Maade at bringe i Handelen. Formaalet har været at fremme Udgivelsen af Bøger, som - naar de ikke er af boghistorisk Art - kan siges at have almen Interesse ogsaa ved deres Indhold. Det vilde være glædeligt, om Foreningen lejlighedsvis kunde medvirke til, at Bøger som savnes paa Markedet, blev genoptrykt. Men man maa ogsaa haabe, at det undertiden kan lykkes at finde Folk med Interesse for Typografi, som er i Stand til at give nye Impulser for Udformningen af en Bog. Med andre Ord: Foreningens Ledelse kan i flere Henseender begive sig paa Jagt efter Ideer, og hvis nogen vil melde sig frivilligt med een, skal den altid være velkommen.

ERIK ZAHLE